

Matouš Stach (1711 - 1787) exulant a první misionář obnovené Jednoty bratrské v Grónsku Daniel Říčan

Mankovice jsou hodnoceny jako obec s nejzachovalejší kravařskou architekturou. Dalším prvenstvím je, jakým způsobem emigrace z Mankovic v 18. stol. přispěla k civilizačnímu procesu u eskymáků.

Události, které tomu předcházely, nejsou dosud dokonale zpracovány. Osmnácté století je už možno dobře písemně zmapovat díky tomu, že již existovaly matriky narozených, oddaných i zemřelých. Nás však v Mankovicích zajímají především rodiny, které si z předbělohorské doby uchovaly své tajné evangelictví. Nevíme dost dobře zda byly pod vlivem Jednoty bratrské nedalekého Fulneku, nebo luterství. Je pravděpodobné, že tyto tradice udržovaly rodiny Stach, Frank, Krag a snad i Weber. Mankovice patřily k panství oderskému, kde panovaly mírnější poměry než na panství kunínském. Když však došlo k duchovnímu probuzení na Kravařsku, emigrovalo do Herrnhutu i několik rodin z Mankovic. Celkem asi 21 osob, z nichž 18 se věnovalo misii. Procentuelně je to nejvíce ze všech obcí zasažených emigrací.

Z mankovických emigrantů je nejvýznamnější Matouš Stach, který nám zanechal zajímavý vlastní životopis i spoustu zpráv z jeho misijní práce v Grónsku. Jeho otec Christian Stach (1678-1732) požíval velké autority, vlastnil Bibli i jiné evangelické knihy. Zakusil však v životě mnoho bolesti, když mu umíraly manželky jedna po druhé. Jeho děti Matthäus (Matouš) a dcera Rosina se mu narodily v druhém manželství s Mariannou Münsterovou.

Matoušovi bylo pět let, když spolu se svou o dva roky mladší sestrou ztratil svou matku. Otec se kvůli dětem brzy oženil potřetí, počtvrté a patrně i popáté. O výchovu svých dětí pečoval svědomitě. Do školy je neposílal, aby se nedostaly pod nežádoucí vlivy, ale vyučoval je sám doma. Učil je číst a psát, ale především mu záleželo na náboženské výchově.

Když Matouš vyrostl z dětských let, dostal se, na čas do služby v Mankovicích a pak v Suchdole, kde měl jeho otec dobré přátele na čp.118. V té době probíhalo velké pronásledování tajných evangelíků a výsledkem byla rozsáhlá emigrace do Herrnhutu. Uprchlíci se pak tajně vraceli ke svým příbuzným a vyprávěli o vznikající exulantské kolonii Herrnhutu v Sasku. Protože se svým duchovním životem na Moravě nebyl spokojen, rozhodl se také odejít. Příležitost se mu naskytla, když odtud přišel na návštěvu jeho strýc Martin Franke.

Otec Stach, který svým dětem od útlého mládí vštěpoval biblickou víru, nebyl tímto synovým rozhodnutím k emigraci potěšen. Matouš byl v té době zřejmě už jeho jediným synem a otec si dělal naděje, že převezme hospodářství. Navíc po přestálém těžkém vězení kvůli návštěvám evangelických bohoslužeb v Těšíně bylo jeho zdraví podlomeno. Nakonec však souhlasil a Matouš ve svém životopise zaznamenal: „...když si myslím, že tu nemohu dosáhnout svého spasení a chci jen kvůli záchráně své duše odejít, že mi v tom nebude za nic na světě překážet; pak abych ve jménu Božím šel.“

13. dubna 1728 přišel Matouš Stach se svým strýcem a ještě dalšími dvěma spoluexulanty do Herrnhutu. Ve svých pouhých sedmnácti letech musel snášet exulantskou bídu. K výdělkům nebylo mnoho příležitostí, všichni trpěli velkou nouzí. S dovolením herrnhutského bratrského sboru se vypravil s bratrancem na Moravu, aby se pokusili své rodiče a sourozence přivést do exilu. Christianova matka s rodinou už na to čekala, ale Matoušův otec si při svém stáří a slabosti netroufal na tak dalekou cestu a zůstal doma. Když vdova Stachová odešla a byla v Mankovicích postrádána, vpadli někteří obecní konšelé se svými sluhy do domu jejího švagra Christiana Stacha staršího, vše prohledali a s nalezenými dopisy z Herrnhutu i se Stachem pospíchali na faru. Otec Stach pak využil chvíle, kdy byl v místnosti na faře sám a uprchl. V životopisech pak můžeme číst podrobnosti po jakých dobrodružstvích se i s manželkou a dvěma dcerami šťastně dostal do Herrnhutu, k velké radosti synově. Nových sil už však nenabyl a po dvou letech, v srpnu 1732, ve svých 54 letech zemřel.

Když Matouše už netlačila starost o otce na Moravě, prožíval šťastné měsíce a roky v Herrnhutu mezi svobodnými bratřími, kteří jednomyslně sledovali jediný cíl: žít bohulibým životem a sloužit Bohu. V roce 1732 se mezi nimi začalo mnoho mluvit o misii. Matouš Stach byl vybrán, aby se stal prvním bratrským misionářem v Grónsku spolu s Kristianem Davidem a bratrancem Christianem Stachem. Dvaadvacetiletý Matouš tak převzal velkou zodpovědnost. 20. května 1733 stanul se svými průvodci na grónské půdě.

V Grónsku se mladý misionář podíval, jak si tam lidé poradili s tvrdými životními podmínkami. Snažil se od domorodců mnohému naučit. Jejich lovecká šikovnost byla nedostižná. Také grónské řeči nebylo snadné se naučit, i když jisté pomoci se třem bratřím dostalo od dánského misionáře Hanse Egede, který v Godthabu působil v té době už dvanáct let. Moravané si postavili ze dřeva, které si přivezli z Dánska, dřevěný domek, nazvali své nové bydliště Nový Herrnhut, a pak hledali kontakty k domorodcům. V září se však v celém kraji rozšířila epidemie neštovic a většina domorodého obyvatelstva vymřela. V zimě trápil moravské misionáře hlad a nemoci. Kristian David a Christian Stach neviděli po roce žádný smysl v tom, aby zbytečně strádali ve vylidněné zemi, a pomýšleli na návrat. Matouš Stach byl odhodlán vytrvat a zůstat v Grónsku sám, protože to považoval za svůj úkol od Boha. Avšak sám nezůstal. Jeho průvodci jej neopustili a v létě 1734 přibyli ještě další dva spolupracovníci: Friedrich Böhnisch z Kunína a Johann Beck z Holasoviček.

Pět herrnhutských bratří prožilo další těžkou zimu o hladu při pilném učení se grónské řeči, ale bez velkých možností cvičit ji ve styku s domorodci. Úzké soužití, velká nouze, hlad, nemoci a bezvyslednost jejich vlastního poslání je trápila a vedla i k vzájemným konfliktům. Snažili se jim čelit upřímností k sobě navzájem a řešit je před Boží tváří. Vzájemné střety byly vždy zas urovnány.

V roce 1736 přijely znenadání tři ženy z bratrské církve do Nového Herrnhutu: Matoušova sestra Rosina a Matoušova nevlastní třináctiletá sestra Anna se svou matkou. Od léta následujícího roku byli v Novém Herrnhutu po materiální stránce o něco lépe zajištěni, a dostavily se také i první misijní úspěchy. V roce 1738 se kolem moravských misionářů začali scházet první posluchači. O Velikonocích 1739 Matouš Stach pokřtil první Gróňany, a ti se ukázali být sami dobrými misionáři. Grónský bratrský sbor vyrůstal z malých počátků, ale rostl rychle.

Matouš Stach byl vedením církve pozván do Evropy na zotavenou a při té příležitosti byl 4. února 1741 oddán v bratrském sboru v Herrnhagu se svou sestřenicí Rosinou, rozenou Stach. Dne 12. prosince 1741 byl ordinován bratrským biskupem Polykarpem Müllerem jako řádný kazatel bratrské církve a hned následujícího dne se manželé vydali na cestu zpět do Grónska. Nejdříve museli překonat v nepříznivém počasí cestu pěšky do Kodaně, kde si Matouš Stach nechal potvrdit svou ordinační listinu od dánského krále, aby bratrská misie v Grónsku byla napříště respektována i dánskými obchodníky, kteří tu měli nemalý vliv a 17. července 1742 přijeli manželé Stachovi zpět do Nového Herrnhutu.

Sborová práce se rozrůstala, misionáři měli plné ruce práce. Matouš Stach vyjížděl s domorodci na lovy trvající několik týdnů. Bydlel s nimi ve stanech, konal ranní, večerní a nedělní pobožnosti, lovil s nimi a stále se zdokonaloval v těžké grónské řeči. Byla to práce velmi náročná a nebezpečná. V zimě misionáři už hladem netrpěli, ale museli žít velmi skromně. Jejich z Evropy nově přicházející pomocníci si jen těžko zvykali na tulení maso, které bylo v zimě jedinou vydatnou stravou.

Po pěti letech byli manželé Stachovi znovu pozváni na dovolenou do Evropy, zatímco Kristian David v té době stavěl v Novém Herrnhutu pořádnou novou modlitebnu pro grónský sbor. Vrátil se do Evropy těsně před koncem Stachovy dovolené a se Stachovou podporou chtěl dosáhnout financování dostatečně velké zásobárny pro grónské domorodce v Novém Herrnhutu. Povolení stavby i jistou finanční podporu k opatření stavebního materiálu Stach a David dostali, ale museli jet nejdříve do Ameriky, kde bylo dřevo levnější. Stachovi jeli tedy v únoru 1749 s Kristianem Davidem nejdříve do Ameriky. Pobyli tam několik týdnů a navštívili také indiánský sbor v Gnadenhüttenu, a pak se stavebním materiálem na zásobárnu přistáli 19. července 1749 v Godthabu.

Matouš Stach sloužil další dva roky v Novém Herrnhutu. V té době, 2. prosince 1750, se mu narodila dcerka Anna Caritas, zřejmě jediné dítě z tohoto manželství.

V srpnu 1751 Matouš Stach odejel zpět do Evropy, kde měl zorganizovat misi na Labradoru, což nebylo uskutečněno. V následujících letech byl dvakrát poslán do Grónska, jako cestovní doprovod, ale vrátil se vždy zas zpět do Evropy ke své rodině a dva roky pracoval v továrně. Těžká rána stihla Matouše Stacha, když jej 1. dubna 1757 nečekaně opustila jeho manželka Rosina. Odešel hned následující den z Herrnhutu, nejprve do Ebersdorfu, a pak se zdržoval v Barby. Tam jej zastihlo v únoru následujícího roku 1758 nové povolání do Grónska. Měl s novými spolupracovníky založit novou misijní stanici 90 mil jižně od Nového Herrnhutu.

Se svými spolupracovníky a s několika Gróňany z Nového Herrnhutu dorazil 23. července na místo určení, kde měla vzniknout nová misijní stanice. Bylo to místo kopcovité a skalnaté s mnoha jezery. Misionáři si rychle stavěli provizorní domek z nedostatečných zásob dřeva, a pokřtění Gróňané z Nového Herrnhutu, kteří je tu v jejich práci chtěli podpořit, si zároveň stavěli domky po svém osvědčeném způsobu. Nová malá kolonie byla nazvána Lichtenfels.

Stachovi se podařilo během několika let vybudovat prosperující grónský bratrský sbor i v Lichtenfelsu. Matouš Stach měl však problémy se svými spolupracovníky, a to nejen v Lichtenfelsu, nýbrž i v Novém Herrnhutu. Byl vztahovačný a nedůvěřivý. Když si u vedení bratrské církve předem vyžádal povolení k roční misijní cestě dále na jih, byl to zároveň pokus o útěk do samoty. Přežil zimu za těžkých podmínek a vrátil se v létě 1766 do Lichtenfelsu vysílen a nemocen. Sloužil dál v Lichtenfelsu a zasloužil se vedle své misijní práce i sepsáním grónské gramatiky a vypracováním slovníku, čímž usnadnil příštím misionářům zvládnutí grónštiny.

Matouš Stach se vrátil v létě 1771 do Německa do Barby, kde tehdy sídlilo vedení církve a potřeboval více než půl roku, než se dopracoval k pokání a tím i odpuštění. Ve stejné době se hlásila po letech i jeho manželka Rosina, která také hledala odpuštění jak u svého manžela, tak i u církve. V dubnu se manželé Stachovi zas sešli a spolu odjeli do Severní Karolíny do bratrského sboru Bethabara. Oba tam vyučovali v bratrské škole a Matouš pracoval ve vedení sboru. Když se 19. ledna 1783 slavilo v bratrské církvi 50. výročí vyslání prvních misionářů do Grónska, byl Matouš Stach z nich jediný ještě naživu. O dva roky později však uklouzl na ledu, poranil se, a od té doby musel zůstat ležet. Dne 12. 12. 1787 v 77. roce svého života zemřel.

Na VI. mezinárodní konferenci v Suchdole n.O. 19. - 21.10. 2012 bude hlavním tématem „Moravští bratři v polárních oblastech“, kde se dozvíme podrobnosti z úst těch nejpopovolanějších odborníků z Dánska a Labradoru. Tímto tématem se však zabývají i nám bližší badatelé jako prof. Dr. Ulf Brossmann rodák z Mankovic a PhDr. Edita Štěříková naše přední odbornice na emigraci. Na domě Stachů bude při té příležitosti umístěna pamětní deska. Účastníci konference si budou moci zakoupit sedmdesátistránkovou publikaci o Matouši Stachovi od Edity Štěříkové.

Prameny:

- Gebauer Josef: Stachové z Mankovic – exulanti a misionáři . Sborník III. konference Moravian v roce 2003 sv.3, Suchdol n.O. 2004, s.30-35
- Štěříková Edita: Jak potůček v jezeře, Praha 2009
- Kubíková Jiřina: Křesťanská misie v 16.-18. století, Praha 2001

Obrázky:

- portrét Matouše Stacha
- Gróňané v misijní stanici
- Nový Herrnhut
- Lichtenfels